



TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická



Arne Naess, Josef Šmajs - možná východiska ekologického myšlení

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Viktor Menšík**
Vedoucí práce: Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.



ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Viktor Menšík**
Osobní číslo: **P15000648**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Arne Naess, Josef Šmajš - možná východiska ekologického myšlení**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na problém současné ekologické krize a komparaci možných východisek, které předkládají hlubinná ekologie jejímž zakladatelem je významný norský filosof Arne Naess a ekologická filosofie od rovněž významného českého filosofa Josefa Šmajše. Student se bude v průběhu vypracování práce řídit pokyny vedoucího.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

NAESS, Arne. Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekologie. Tulčík: Abies, c1996. ISBN 80-886-9909-6.

ŠMAJS, Josef, Bohuslav BINKA a Ivo ROLNÝ. Etika, ekonomika, příroda. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4293-9.

ŠMAJS, Josef. Drama evoluce: fragment evoluční ontologie. Praha: Hynek, 2000. Krov. ISBN 80-862-0277-1.

ŠMAJS, Josef. Kultura proti přírodě: tři ekologické eseje. Brno: Zvláštní vydání., 1994. ISBN 80-854-3628-0.

ŠMAJS, Josef. Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-458-3.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.

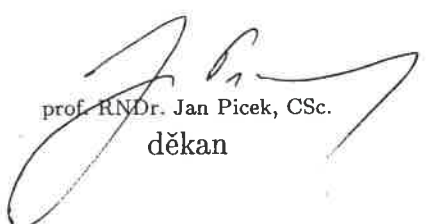
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

22. listopadu 2016


Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2018


prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.

děkan

L.S.


doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 3. května 2017

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

9. 4. 2019

Viktor Menšík



Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Vítu Bartošovi Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Viktor Menšík

Anotace

Cílem práce je popsat a filosoficky interpretovat problém současné ekologické krize a předložit základy filosofických konceptů hlubinné ekologie norského filosofa Arne Naesse a evoluční ontologie českého filosofa Josefa Šmajse. Jejich porovnáním najít možná východiska ekologického myšlení a zhodnotit jaký mohou mít reálný dopad na myšlení a jednání člověka v oblasti ekologie. V první části práce vymezím problém pomocí informací, které získaly a uspořádaly mezivládní panely zabývající se touto problematikou. Ve druhé části předložím filosofické koncepty výše zmíněných filosofů a zaměřím se na snahu těchto konceptů. Třetí část se zaměří na komparaci hlavních východisek.

Klíčová slova

Ekologie, ekologická krize, ekologické myšlení, filosofie, ekofilosofie, hlubinná ekologie, evoluční ontologie

Annotation

The goal of this thesis is to describe and philosophically interpret the problem of the current ecological crisis and to present the basics of philosophical concepts of deep ecology of Norwegian philosopher Arne Naess and the evolutionary ontology of Czech philosopher Josef Šmajs. By comparing them to find possible solutions to ecological thinking and assessing how they can have a real impact on human thinking and action in the field of ecology. In the first part of the thesis I will define the problem using the information obtained and organized by the intergovernmental panels dealing with this issue. In the second part I present the philosophical concepts of the above-mentioned philosophers. The third part focuses on the comparison of the main starting points.

Key words

Ecology, ecological crisis, ecological thinking, philosophy, eco-philosophy, deep ecology, evolutionary ontology

Obsah

Úvod.....	9
1. Vymezení současné ekologické krize	11
1.1. Vědecká zpráva OSN pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES)	12
1.2. Souhrnná zpráva mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC).....	14
1.3. Ekologická etika	16
1.4. Vznik současného antropocentrického postoje.....	19
2. Systematické ekologické filosofie	20
2.1. Filosofický koncept Arne Naesse	21
2.1.1. Ekologická krize podle Arne Naesse.....	23
2.1.2. Mělká ekologie a hlubinná ekologie.....	26
2.1.4. Relační pole a gestaltové myšlení.....	28
2.2. Filosofický systém Josefa Šmajse.....	32
2.2.1. Ekologická krize podle Josefa Šmajse	33
2.2.2. Evoluční ontologie	35
2.2.3. Základní kategorie evoluční ontologie.....	39
3. Komparace systémů ekologických filosofí	41
3.1 Podstata ekologické krize	41
3.2. Ontologická východiska.....	42
3.3 Vliv na člověka.....	43
3.4. Program hlubinně ekologického hnutí a Nájemní smlouva se Zemí	44
3.5. Možná východiska ze současné ekologické krize.....	48
Závěr.....	49
Seznam použitých zdrojů.....	51

Seznam použitých zkratek

OSN	organizace spojených národů
IPBES	mezivládní panel OSN pro biodiverzitu a ekosystémové služby
IPCC	mezivládní panel pro změny klimatu
WMO	světová meteorologická organizace
UNEP	program OSN pro životní prostředí
HDP	hrubý domácí produkt
Apod.	a podobně

Úvod

Téma týkající se ekologie a ekologického myšlení jsem si vybral z důvodu, že je mi blízké a k přírodě jsem měl vždy určitý vztah. Tuto práci vnímám z osobního hlediska jako přínosnou pro rozšíření vlastních znalostí týkajících se vztahu člověka a přírody. Dalším důvodem je, že považuji toto téma za velice aktuální a důležité. Stanovisko, jaké vůči tomuto problému zaujmeme, bude určující pro lidský druh i planetu Zemi. I když žiji v Českém ráji a jsem obklopen přírodou, vnímám, že lidské jednání vůči přírodě dochází do bodu, kdy se stává neúnosným, často i nepochopitelným. Pro mě nepochopitelným z toho důvodu, že planeta Země je hostitelským prostředím člověka a jediným možným místem k jeho životu. Člověk jako druh vůči tomuto prostředí jedná destruktivně, což samo o sobě nedává příliš smysl. Dalo by se bez nadsázky říci, že si sám pod sebou řeže větev.

Cílem práce je zaměření se na problém současné ekologické krize a předložit možná východiska ekologického myšlení. Jako logickou strukturu práce jsem zvolil následující postup: Protože pojem ekologické krize je široký a může být chápán různě a v odlišných rovinách, v první části této práce jsem si dal za cíl vymezit, co si pod tímto pojmem představit. Cílem bylo předložit fakta, která jsou čistě objektivní, tedy nezabarvené subjektivním názorem či postojem. K tomu mi posloužili vědecké zprávy vydané mezinárodními instituty, které se zabývají touto problematikou a měli by tak poskytnout objektivní vědecká fakta o současném stavu planety Země podané holisticky, tedy v celku. Zároveň pomocí ekologické etiky stručně předkládám rozdílné světonázory v oblasti vztahu člověka a okolního světa. Druhá část práce má za cíl předložit, v čem vnímají ekologickou krizi filosofové zvolení pro tuto práci a jak lze na ekologickou krizi pohlížet filosoficky, tedy ptát se po skutečné podstatě ekologické krize. K tomu mi posloužily filosofické koncepty Arne Naesse a Josefa Šmajse. Filosofie Arne Naesse poskytla východiska pro vznik environmentalismu a ovlivnila velké množství lidí, nejen ekologů ale i politiků. Josef Šmajš patří mezi nejvýznamnější české ekologické myslitele a za svou práci byl oceněn cenou ministra životního prostředí. Oba tyto autoři jsou filosofové moderní doby a předkládají ucelené a dobře systematicky uspořádané filosofické systémy. Zároveň se v této části zaměřím na to, jakým způsobem se tyto autoři snaží své koncepty dostat z pouhé teorie do praxe skrze formulaci základních hodnotových premis. Třetí část práce bude věnovaná komparaci předložených filosofických konceptů s cílem nalézt společná východiska, která

by se mohla stát východiskem ekologického myšlení. Při tvoření této práce jsem měl na mysli, aby hodnotu přinesla nejen akademicky vzdělaným filosofům, ale ideálně co nejvíce lidem, kterým by se mohla potencionálně dostat do ruky, a to i těm neakademicky vzdělaným. Proto práce není pouze odborným rozbořením textů a filosofických konceptů, který by podle mého názoru lidem bez filosofického vzdělání příliš nepřineslo, ale je vypracovaná s myšlenkou, aby mohla oslovit a zaujmout co nejširší pole čtenářů.

1. Vymezení současné ekologické krize

Než se podíváme na současnou ekologickou krizi pohledem filosofů zvolených pro tuto práci, zaměřím se nejprve na fakta o současné situaci a aktuálním stavu planety Země. Tím bychom měli vymezit co si pod pojmem ekologické krize představit. Pokud se pokusíme tento pojem vyhledat narazíme například na tuto definici: „*Závažný stav mezi přírodou a člověkem. Projevuje se zřetelným nesouladem mezi stupňujícími se hmotnými požadavky lidí a postupně ničenými přírodními zdroji. Důsledkem je narušení autoregulačních ekosystémů vedoucích k hrubému porušení přírodní rovnováhy.*“¹ I když tato definice působí celkem výstižně, přesto si myslím, že stejně tak jako jakákoli jiná definice nemůže obsáhnout závažnost, která se pod tímto pojmem skrývá. K tomu abych na úvod této práce objasnil zmíněnou závažnost současné situace a uvedl fakta použiji dva zdroje. Použití těchto zdrojů má za cíl poskytnout ucelený přehled o tom, v jakém stavu je dnes planeta Země. Prvním z nich je vědecká zpráva vydaná začátkem května 2019 mezivládním panelem OSN² pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES)³ a jako druhý zdroj použiji souhrnnou zprávu mezivládního panelu pro klimatické změny (IPCC)⁴, která je dostupná na webu ministerstva životního prostředí.

¹ *Priroda.cz: Význam slova 'Ekologická krize'* [online]. 2019 [cit. 2019-06-02]. ISSN 1801-2787 Dostupné z: <https://www.priroda.cz/slovník.php?detail=326>

² OSN - Organizace spojených národů (k březnu 2018 192 států)

³ IPBES - mezivládní orgán při Organizaci spojených národů (OSN), který hodnotí stav biologické rozmanitosti a ekosystémových služeb, jež biodiverzita poskytuje lidské společnosti. Vznik 2012.

⁴ IPCC – jeden z nejdůležitějších orgánů věnující se problému změny klimatu, vznik 1988

1.1. Vědecká zpráva OSN pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES)

Výstupy této vědecké studie předkládá mnoho českých serverů. Pro tuto práci jsem použil článek publikovaný na stránkách České televize, který byl nejrozsáhlejší. Na této studii se po dobu tří let podílelo více než 450 odborníků ze 132 členských zemí IPBES. Tato zpráva se týká aktuálního stavu globální populace živočichů a rostlin. Naposledy takto rozsáhlá zpráva byla podána před patnácti lety.

Predikuje, že vymření hrozí milionům druhů, z nichž velkému množství už během následujících desetiletí. Hned v úvodu mimo jiné problémy je uvedena problematika populačního růstu. Od roku 1970 se počet lidí žijících na planetě Zemi více než zdvojnásobil, a to z 3,7 miliardy na 7,6 miliardy obyvatel. Tento populační nárůst je doplněn růstem hrubého domácího produktu (HDP)⁵ na osobu, a to na čtyřnásobek. Důsledkem je zvyšující se poptávka, která způsobila zvýšení zemědělské produkce nebo rybolovu. Za pouhých 20 let od roku 1980 bylo v tropech vykáceno 100 milionů hektarů lesa z důvodu vytvoření pastvin a plantáží. S tím je úzce spojen fakt, že za posledních 120 let klesl výskyt původních druhů v jejich původních lokalitách o pětinu a zároveň v mnoha zemích vzrostl počet invazivních nepůvodních druhů až o 70 procent. Neustále se zrychlující změna klimatických podmínek negativně ovlivňuje více než polovinu nelétavých savců a čtvrtinu ohroženého ptactva. Účastníci na této studii stanovili pět hlavních příčin současné krize, kterými jsou nadměrné využívání půdy, přímé využívání zdrojů, klimatické změny, znečišťování a invazivní druhy.

Studie dále uvádí, že z osmi milionů druhů jich je více než jeden milion kriticky ohrožen a nyní je celosvětový průměr vymírání druhů stokrát vyšší než průměr za posledních deset milionů let. Mimo to, že v ohrožení je 40 procent obojživelníků, 33 procent korálových útesů a třetina mořských savců, hrozí vyhynutí také deseti procentům hmyzu. Právě hmyz a bezobratlí ať už přímo jako opylovači nebo nepřímo jako potrava pro většinu obratlovců jsou velice důležitou součástí pro recyklaci živin v půdě, ve které člověk pěstuje 75 druhů zemědělských rostlin.

Nerovnoměrnost a odlišné podmínky v různých místech světa má také za následek, že téměř 10 procent populace trpí nedostatkem jídla a celkem 40 procent populace nemá

⁵ HDP (hrubý domácí produkt) - finální celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za dané období na určitém území. Tento ukazatel se používá v makroekonomii pro určování výkonnosti ekonomiky států

přístup k pitné vodě. Tato situace může velice rychle dospět ke konfliktům mezi lidskou populací v globálním měřítku. Zpráva uvádí, že se naše planeta nachází na prahu dalšího, již šestého hromadného vymírání živočišných druhů. Poslední proběhlo na přelomu křídý a paleogénu před 65,5 miliony lety.

Autoři dále tvrdí, že ještě není úplně pozdě na to tyto důsledky aspoň částečně zvrátit. Ovšem je zapotřebí okamžitá změna na globální úrovni. Tato změna by se měla týkat zásadní reformy zemědělsko-potravinářského průmyslu a změny dobře zaběhnutého způsobu konzumního života ve vyspělých zemích. Způsob, jakým doposud jednáme vůči vlastnímu prostředí sám o sobě ohrožuje základy ekonomik jednotlivých států, a také zdraví a kvalitu života na celé planetě.⁶ Myslím, že tato zpráva velice obsáhle a výstižně předkládá aktuální stav rostlinné a živočišné populace. Jak vyplývá, situace je opravdu vážná a domnívám se, že většina obyvatel Země si tento stav vůbec neuvědomuje.

⁶ Česká televize: *Planeta je na prahu šestého hromadného vymírání. Ohrožen je milion druhů, varuje zpráva OSN* [online]. 6. května 2019 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2806889-planeta-je-na-prahu-sesteho-hromadneho-vymirani-ohrozen-je-milion-druhu-zvirat-a>

1.2. Souhrnná zpráva mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC)

Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC) patří k nejdůležitějším orgánům zabývajících se problematikou změny klimatu. Jedná se o práci vědců z celého světa, kteří se převážně zabývají právě poznáním podstaty změny klimatu a také hodnocením sociálních a environmentálních dopadů. Tento panel byl založen v roce 1988 na pokyn Generálního shromáždění OSN. Na vzniku se podílela Světová meteorologická organizace (WMO)⁷ a Environmentální program spojených národů (UNEP)⁸. IPCC tak poskytuje objektivní hodnocení týkající se změn klimatu a pravidelně vydává hodnotící, technické a speciální zprávy zaměřené na jednotlivé problémy v této oblasti. Souhrnná zpráva poskytuje nejaktuálnější informace z vědeckých, technických a sociálně-ekonomických aspektů v oblasti změny klimatu.⁹

V úvodu této zprávy jsou uvedeny pozorované změny klimatického systému a jejich příčiny. Mezi pozorované změny patří oteplování klimatického systému. Oceán i atmosféra se konstantně oteplují a v období mezi lety 1983 a 2012 bylo nejteplejší třicetiletí za posledním 1400 let. Příčina tohoto oteplování je zvýšení antropogenních emisí skleníkových plynů, které nastalo vlivem populačního a ekonomického růstu. Oteplování má za následek tání ledovců a sněhové pokrývky, které se mimo jiné projevuje odlišnou srážkovou činností, jejíž důsledkem dochází ke globální změně koloběhu vody nad oceánem.

Další pozorovanou změnou je okyselení oceánu díky absorpci oxidu uhličitého, kterou zapříčinil vznik průmyslové doby. Tyto změny mají obrovský dopad na přírodní i lidské systémy: *„V posledních desetiletích měly klimatické změny dopad na přírodní a lidské systémy na všech kontinentech a napříč oceány. Tyto dopady byly způsobeny pozorovanou změnou klimatu, a to bez ohledu na její příčinu, což poukazuje na citlivost přírodních a lidských systémů na proměňující se klima. Rizika a dopady jsou předloženy takto: Pokračující emise skleníkových plynů způsobí další oteplování a dlouhodobé změny ve všech složkách klimatického systému, čímž se zvyšuje pravděpodobnost závažných, všudypřítomných a nevratných dopadů na obyvatele a ekosystémy. Omezení změny klimatu*

⁷ WMO – zabývá se meteorologií, operativní hydrologií a souvisejícími geofyzikálními vědami, vznik 1947, 187 členských států

⁸ UNEP - zjišťuje možná rizika ohrožující životní prostředí, financuje projekty na jeho ochranu, vznik 1972

⁹ Ministerstvo životního prostředí: *Vládní panel pro změnu klimatu* [online]. ČR: Ministerstvo životního prostředí, 2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/mezivladni_panel_pro_zmenu_klimatu

by vyžadovalo podstatné a trvalé snížení emisí skleníkových plynů, které spolu s adaptací mohou omezit rizika ze změny klimatu.“¹⁰ Pokud zajdeme do konkrétní jedná se o negativní dopady na lidské systémy v rámci ekonomiky, infrastruktury, migrace, chudoby, dostupnosti pitné vody, zdraví lidí a mnoho dalších oblastí. Dále jsou ohroženy mezinárodní vztahy a nepřímo mohou klimatické změny zvýšit riziko násilných konfliktů.¹¹ Ve zprávě jsou popsány samozřejmě i dopady na systémy přírodní, které vynechám z důvodů dostatečného objasnění v již předložené zprávě IPBES.

V této části jsem předložil fakta týkající se současné ekologické krize, doložena objektivním vědeckým zkoumáním, které je podřízeno určitým normám vědeckosti. Pro potřeby této práce je považuji za celkové shrnutí současného stavu v tom smyslu, že předkládají ucelený obraz stavu životního prostředí a planety Země. Cílem druhé části práce bude předložit možné interpretace daného problému prostřednictvím filosofických konceptů. Ty jsou ukázkou toho, jakým způsobem lze objektivní faktům přiřknout určitý smysl. Než se pustím do samotných filosofických konceptů, považuji za nutné předložit možné způsoby, jak lze na svět okolo sebe pohlížet. Existují totiž různé ideologie, či světonázory skrze které projdou získaná fakta a vzniká tak odpovídající obraz světa. Jak bylo uvedeno výše, pokusil jsem se o předložení celkového stavu planety Země. Ovšem chápání toho, jaký smysl a význam má celek se může lišit, a proto se také liší přístup jednotlivých lidí k okolnímu světu. V důsledku toho si lidé žijící v dnešní moderní konzumní společnosti tuto problematiku téměř vůbec neuvědomují. Člověk, jehož základní životní potřeby jsou uspokojeny a žije relativně spokojeným životem, často nemá důvod zabývat se něčím, co vlastně ani nevnímá. Pokud se náhodou takovým tématem zajímat začne, většinou to je na lokální úrovni, tedy problém, který se bezprostředně promítá do jeho okolí nebo přímo ovlivňuje jeho život. K porozumění této problematice nám pomůže ekologická etika, která v otázkách vztahu člověka a přírody předkládá možné způsoby, jak lze vnímat svět okolo sebe.

¹⁰ Ministerstvo životního prostředí: *Vládní panel pro změnu klimatu - souhrnná zpráva* [online]. ČR: Ministerstvo životního prostředí, 2019 [cit. 2019-06-13]. S. 7 Dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/souhrnna_zprava_ipcc_2015/\\$FILE/OEOK-IPCC_SYR_report_CZ-20150504.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/souhrnna_zprava_ipcc_2015/$FILE/OEOK-IPCC_SYR_report_CZ-20150504.pdf)

¹¹ Ministerstvo životního prostředí: *Vládní panel pro změnu klimatu - souhrnná zpráva*, pozn. 10,

1.3. Ekologická etika

Pro tuto oblast se používá mimo název ekologické etiky také například názvy etika environmentální, etika životního prostředí nebo ekoetika. Tato etika se zabývá problematikou v rámci morálních a mravních aspektů v oblasti ekologie.¹² Jedná se o rozšíření obecné etiky na vztah mezi člověkem a přírodou, jejíž cílem je se pokusit o reflexi problémů, pro které je obecná etika nedostatečná, a to hlavně z důvodu, že vychází z tradice a je zaměřena antropocentricky.¹³ Erazim Kohák označuje ekologickou etiku jako určitou soustavu zásad, díky kterým by měl člověk pochopit, jak by měl jednat vůči okolnímu přírodnímu světu.¹⁴ Od tradičních etických teorií se ekologická etika odlišuje v tom, že i když je zaměřena na člověka a usiluje o regulaci jednání a postojů, ústředním objektem není člověk ani společnost ale příroda.¹⁵ V úvodu díla *Etika, ekonomika, příroda* (2012) jejíž je spoluautorem právě Šmajš se uvádí, že nově pojatá etika je nutná pro překonání ekologické krize. Vyústěním etiky jsou právě normy a hodnotové zásady. Norma v oblasti etiky je požadavek na jednání člověka ve vztahu ať už k jiným lidem, tak k prostředí, ve kterém žije.¹⁶ Stejně tak i oba autoři zvolení pro tuto práci předkládají určité normy a hodnotové zásady, kterými lze zvrátit průběh ekologické krize a najít tak rovnováhu mezi člověkem a přírodou. V rámci ekologické etiky lze nalézt určité světonázory, které se dají považovat za síto, skrze které protečou objektivně získaná vědecká fakta. Jde o obecné ontologické postoje jako antropocentrismus, biocentrismus a ekocentrismus. Následně předložím jejich stručné definice.

Antropocentrismus je postoj, který zastává nadřazené postavení člověka nad přírodou. Člověk je hodnotícím subjektem a smysl a hodnota okolních věcí je měřena podle užitečnosti pro člověka. Proto pozitivní ohodnocení věci spočívá na pozitivním vztahu

¹² JEMELKA, Petr. *Bioetika*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4626-9. S. 57

¹³ ONDOK, Josef Petr. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. Studium. ISBN 80-719-2239-0. S. 15

¹⁴ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5086-9. S. 17

¹⁵ ONDOK, Josef Petr. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. , pozn. 13, s. 15, 16

¹⁶ ŠMAJŠ, Josef, Bohuslav BINKA a Ivo ROLNÝ. *Etika, ekonomika, příroda*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4293-9. S. 8

k potřebám člověka.¹⁷ Existují různé stupně antropocentrismu. Ten radikální uznává absolutní nadřazenost člověka nad přírodou. Mírnější forma antropocentrismu zastává postoj, že člověk je jediným subjektem a nositelem morálních zásad, které už nejsou vztaženy pouze na ostatní lidi a společnost ale i na zvířata, rostliny a neživé věci.

Dalším možným postojem je biocentrismus, který hájí hodnotu přírody a staví ji do popředí. Jde především o to, udržet takové prostředí, které podporuje existenci všech živých organismů. Tyto organismy mají vlastní vnitřní hodnotu bez ohledu na to, jakou hodnotu jim přisuzuje člověk. Nezáleží tak na užitečnosti pro člověka. Biocentrismus je tedy chápán jako protipól antropocentrismu.¹⁸ Postoj, jaký zaujímáme vůči živé přírodě a všem jejím objektům je založen na přesvědčení, že jako členové biotického celku Země mají nárok na náš respekt.¹⁹ Biocentrismus tak předkládá dva problémy. Jako první vzniká otázka, nakolik je oprávněna pozice člověka jako mluvčího přírody a druhým problémem je, že v rámci dnešní společnosti, která je vystavěna na ideologii konzumu je téměř nereálné uvažovat o hodnotové přestavbě.²⁰

Třetím možným východiskem je ekocentrismus, je to postoj podobný biocentrismu s tím rozdílem, že etické normy jsou rozšířeny nejen na druhé lidi a všechny živé bytosti, ale také na veškeré ekosystémy a celé společenství biosféry planety Země. V tomto východisku je tedy nad rámec biocentrismu přiznaná hodnota i neživé přírodě.²¹ Jako základní hodnota je zde brána rovnováha celého ekosystému. Je tedy nutné přejít k jednání, které nalezne rovnováhu mezi tím, co je ekonomicky výhodné a co je eticky správné. Jednání je tedy správné, pokud je jeho cílem zachování biotického celku.²²

Je tedy zřejmé, že všeobecně uznávané normy a morální zásady přímo souvisí s všeobecně uznávaným obrazem světa. Situace, ve které se jako lidstvo nacházíme, vzniká

¹⁷ LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení: (kapitoly o dobrovolné skromnosti.)*. 2., přeprac. vyd. Brno: Veronica, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-853-6818-8. S. 160 – 161

¹⁸ MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]*. 2., přeprac. vyd. Brno: Rezekvítek, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-902-9540-1. s. 5, 46

¹⁹ ONDOK, Josef Petr. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu.*, pozn. 17, s. 25,26

²⁰ JEMELKA, Petr. *Bioetika*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4626-9. S.59

²¹ KOHÁK, E., et al. *Závod s časem: texty z morální ekologie*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky: TORST, 1996, ISBN 80-85639-70-X. s.

²² LEOPOLD, A. *Obrázky z Chatrče*. 1.vyd. Tulčák: ABIES, 1995, ISBN 80-88699-13-4. S. 254

na základě antropocentrického vnímání světa. Tento přístup ke světu principálně brání tomu, aby okolnímu světu a přírodě byla přiznána hodnota sama o sobě. Ne vždy tomu tak v historii bylo. Poznatky o světě v průběhu dějin tyto obrazy světa proměňovali.

1.4. Vznik současného antropocentrického postoje

Vše nasvědčuje tomu, že v moderní době je nejrozsáhlejším světonázorem právě antropocentrismus. Bude dobré udělat malý exkurz do historie, abychom pochopili, jakým způsobem se proměnil obraz světa původně stavěný na Aristotelově filosofii a teologii. K radikální změně tohoto obrazu světa došlo během šestnáctého a sedmnáctého století. Tuto změnu mapuje Fritjof Capra v díle *Tkáň života*, ve kterém popisuje posun mezi způsobem, jakým člověk vnímá sám sebe ve vztahu k přírodě. Filosofické vnímání obrazu světa v antické a středověké době, které bylo převážně biocentrické, bylo radikálně změněno, když byla představa živoucího a duchovního světa nahrazena karteziánskou představou světa jako stroje. Tato metafora stroje se stala dominantní v moderní době. Došlo k tomu díky objevům v matematice, fyzice a astronomii a jsou spojeny převážně se jmény Galileo, Koperník, Bacon a Newton. Toto období se dá označit za vědeckou revoluci. První silná opoziční reakce přišla na konci osmnáctého a během devatenáctého století, která vzešla z romantického hnutí. Představitelé tohoto hnutí se navraceli k Aristoteléské tradici a povaze organických forem. K mechanistickému obrazu světa se znovu přiklonilo v druhé polovině devatenáctého století díky mikroskopu a objevům v biologii. V té době se obnovila snaha hledat vysvětlení světa pomocí poznatků ve fyzice a biologii.²³ Capra tedy popisuje určitou oscilaci mezi různými obrazy světa až k dnes tradičně přijímanému antropocentrickému, který se stal základem moderních společností a vyspělých států. Tento posun mezi přijímanými obrazy světa nám ukazuje, že ne vždy byl člověk od přírody odcizen. Dnešní postoj, v porovnání s délkou existence lidského druhu, je moderní. Přesto se však dokázal stát dominantním světonázorem a přetvořit svět do dnešní podoby.

Jak je zřejmé z tohoto textu, přijímaný obraz světa se napříč historií proměňoval. Dnes se nacházíme v době, kdy antropocentrický postoj ke světu, přestože dopomohl k vývoji kultury a moderní společnosti, začíná být nedostatečný pro udržitelnost přírodního světa. Tento přírodní svět je, ač si to možná mnozí nepřipouštějí, nezbytný pro lidské přežití. Vzniká tu tak otázka, zda je v dnešním vyspělém světě vůbec ještě možné aspoň částečně toto antropocentrické východisko zvrátit a zaujmout tak postoj, který přinese rovnováhu mezi světem přírodním a světem lidským.

²³ CAPRA, Fritjof. *Tkáň života: nová syntéza mysli a hmoty*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1169-2. s. 30, 32

2. Systematické ekologické filosofie

Cílem této kapitoly je představit filosofické koncepty, které se problematikou ekologické krize zabývají a předložit tak možná východiska ekologického myšlení. I když nemohou vycházet z výše uvedených faktů z důvodu toho, že tyto filosofické koncepty vznikali v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století, myslím, že museli vznikat na podobném impulsu, přinejmenším na intuici toho, jakým způsobem se vztah člověka a přírody bude nadále vyvíjet a jaké budou jeho dopady na svět přírody i člověka.

Prvním konceptem, který uvedu, bude takzvaná hlubinná ekologie Arne Naesse, jehož filosofie je považovaná za východisko environmentalismu a ovlivnila myšlení mnoha ekologů i politiků. Tento filosofický koncept je postaven právě na tezi biocentrismu, a tak je pro tuto práci jedním z možných způsobů myšlení a ukázkou odlišného přístupu než toho antropocentrického. Cílem filosofického konceptu je nejen tázání se po příčinách ekologické krize, ale hlavně předkládá určitý návod, jak by se měl člověk chovat v podobě norem.

Druhým konceptem je evoluční ontologie Josefa Šmajse, ve které se snaží předložit ucelený systém vnímání a chápání, který dostatečně reflektuje vztah člověka a přírody a zároveň se stane určitým návodem k dosažení rovnováhy mezi člověkem a přírodou. Tuto systematickost přebírá především od Capry. Zatímco Naess vychází z konceptů Spinozy a Ghándího, východiska Josefa Šmajse pramení částečně i z poznatků moderní vědy. Zároveň také Šmajse patří k nejvýznamnějším českým ekologickým myslitelům. Další z důvodů volby těchto autorů je, že oba předkládají celkem dobře a systematicky uspořádané filosofické koncepty.

2.1. Filosofický koncept Arne Naesse

Filosofický koncept Arne Naesse vzniká na myšlence, která pochází už z jeho dětství a dospívání, kdy se začal zajímat o vztah mezi přírodou a člověkem a také sám přírodu intuitivně vnímal: „*Od čtyř let až do puberty jsem dokázal celé hodiny, dny a týdny stát nebo sedět na mělčině u pobřeží. Zkoumal jsem život v moři a nepřestával jsem žasnout, jak je neuvěřitelně pestrý a bohatý... V mnoha věcech jsem se cítil cizincem v lidské společnosti, ale s „přírodou“ jsem se ztotožnil.*“²⁴ Myslím, že pokud na začátku pochopíme tento Naessův výchozí postoj a stav, který nazývá „ztotožnění s přírodou“, lépe nám to umožní pochopit okolnosti vzniku jeho filosofické koncepce: „*Proč je ale vazba mezi přírodou a lidmi tak důležitá? Naess se po čase pokusil přijít na to, „proč je tomu tak“ a vypracoval filosofii, která vychází z našeho bezprostředního já a objímá ohromný svět přírody... jejím cílem je povzbudit čtenáře, aby hledal a vyslovoval vlastní pojetí absolutní hodnoty přírody, která by odpovídala jeho situaci, názorům a přístupu.*“²⁵ Tento filosofický systém označuje termínem *ekosofie*. Jak vyplívá z poslední části předchozí citace, *ekosofie* je osobní filosofický systém, který je schopný zohlednit situaci člověka, jeho názory i přístup. Podle Naesse je důležité, aby si každý našel svůj způsob, jakým si bude jeho filosofický koncept interpretovat a dokonce, že jednotlivé interpretace jsou slučitelné a nejsou ve vzájemném rozporu. Zastává názor, že pokud má kdokoli přijmout filosofii někoho jiného, musí tato filosofie s daným člověkem rezonovat.²⁶ Tato „otevřenost“ jeho filosofického systému se zdá být klíčem k tomu, aby byla lidmi přijímána a každý jednotlivý člověk, podle své výchozí pozice, ji přijal za své.

Naess rozlišuje pojem *ekosofie* a *ekofilosofie*. Toto rozlišení vnímám jako důležité z pohledu porozumění toho, co Naess předkládá. Filosofie jako všezahrnující disciplína může být chápána dvěma způsoby. První význam je filosofie jako studijní obor a postoj k vědění. Druhý význam je osobní a týká se postoje a světonázoru, který člověk zaujímá. Jinými slovy, jedná se o hodnotový systém, kterým se člověk řídí při rozhodování. Takových filosofíí tedy existuje tolik, kolik je lidí. Pokud disciplínu vztáhneme ke vztahu k přírodě,

²⁴ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 15

²⁵ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 24, s. 16

²⁶ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Pozn. 24, s. 19

ekofilosofie je studijní obor: „*Je to popisný obor hodící se na univerzitu. Nemá za úkol rozlišovat mezi jednotlivými základními hodnotami, pouze se zabývá jistými problémy na té ohromné styčné ploše obou zavedených disciplín.*“²⁷ Ohromnou styčnou plochou mezi oběma zavedenými disciplínami jsou společné prvky ekologie a filosofie. Ekosofie je již zmíněný osobní systém hodnot. Dá se tedy říci, že obecně se v otázkách vztahu člověka a přírody zabýváme ekofilosofií, ale v praktickém životě vytváříme vlastní ekosofie, kterými se řídíme a podle kterých se rozhodujeme.

²⁷ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčík: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 60

2.1.1. Ekologická krize podle Arne Naesse

Přestože jsem v první části této práce uvedl informace o aktuálním stavu Země, Naess musel vycházet z jiných předpokladů, proto bude dobré podívat se na to, v čem on sám shledává krizi. Hned v první kapitole knihy *Ekologie, pospolitost a životní styl* pokouší zdůraznit vážnost situace: „*Kosmopolitní průmyslová civilizace pohlcuje jednotlivé ekosystémy a ohrožuje životní podmínky budoucích generací. My – zodpovědní příslušníci této civilizace – začínáme prakticky jednohlasně vážně zpochybňovat onu zákazonosnou úlohu, jakou si lidstvo zvolilo.*“²⁸ Stejně tak jako je zmíněno ve výše uvedené zprávě OSN i Naess shledává hlavní problém ve vytlačování přirozených ekosystémů na úkor zvyšujících se požadavků na průmyslovou produkci, která je nutná pro uspokojení nově vznikajících potřeb. Zároveň si je také vědom nepříznivého dopadu na budoucí generace.

Dále Naess předkládá konkrétnější definici současné ekologické krize: „*Důvody, proč je situace tak vážná, lze shrnout takto: Životní prostředí se zhoršuje exponenciálně, přičemž tento vývoj je částečně nebo úplně nezvratný. Tato devastace probíhá v důsledku důkladně zaběhnuté výroby a spotřeby a nevládnutého populačního růstu.*“²⁹ Opět lze vyčíst shodu se zprávou OSN. Nekontrolovatelný populační růst doplněný o ideologii výroby a spotřeby je obrovský problém. Ten spočívá i v tom, že HDP neroste kontinuálně, tedy křivka nárůstu průmyslové spotřeby nekopíruje křivku populačního růstu, ale roste vůči ní exponenciálně. To znamená, že nejen že se populace zdvojnásobila, ale zároveň průmyslová výroba na osobu vzrostla na čtyřnásobek, a to vše od roku 1970, tedy za necelých padesát let. Pokud tato rostoucí tendence bude nadále pokračovat, vzniká otázka, jaké dopady na životní prostředí můžeme očekávat za dalších padesát let. Tuto obavu lze vyčíst z dalšího Naessova textu: „*Hloubka současné krize částečně souvisí s tím, že se nám vývoj víceméně vymkl z rukou: rozvoj se neustále zrychluje, i když nikdo (skupina, společenská třída, příroda) nerozhodl o dalším stádiu, nikdo to neplánoval, ani s takovým vývojem nesouhlasil. Tempo růstu se nikdy nezpomalí díky vnitřním mechanismům. Ozubená kola nás vtáhla do stroje, který jsme považovali za svého sluhu.*“³⁰ Právě nekontrolovatelnost

²⁸ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S.41

²⁹ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 28, s. 42

³⁰ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 28, s. 43

a rozběhnutý mechanismus Naess vnímá jako zásadní problém. Tuto situaci nelze změnit ze dne na den, ale je potřeba učinit změnu zaběhnutých ideologií v moderních vyspělých civilizacích. Tyto ideologie a způsob života ve vyspělých státech mají obrovskou setrvačnost, proto Naess tvrdí, že toto tempo nelze zpomalit.

Na základě těchto citací je zřejmé, že se jako lidstvo nacházíme v situaci, kdy bychom těmto problémům měli začít věnovat náležitou pozornost. Zmíněný mechanismus vývoje nás žene k nejasnému cíli. Dá se předpokládat, že směr lidského vývoje, který nemá definovaný cíl nebo představu toho kam nás má přivést, je velice nebezpečný a budoucnost nejen dalších generací ale i samotné planety Země je ve velkém ohrožení. Podle Naesse stojíme právě před rozhodnutím, zda tyto cíle začneme alespoň částečně plánovat nebo zda jim necháme volný průběh a zůstaneme tak na pospas důsledkům našeho krátkozrakého jednání. Jako povzbuzující vnímám to, že i Naess v této velice vážné situaci nalézá pozitivní aspekt: „*Krise životních podmínek na Zemi nás možná popostrčí na správnou cestu, k níž dojdeme díky tomu, že se budeme jinak dívat na pokrok, efektivnost a racionální kroky.*“³¹ Naess tedy současnou ekologickou krizi vnímá i jako možnost k nastolení revoluce ve způsobu vnímání okolního světa a prostředí ve kterém žijeme. Způsob, jakým v dnešní době pohlížíme na svět a své prostředí vnímá jako pokřivený a nesprávný, přesto však v této krizi shledává i určitou naději: „*Zmíněná krize přispívá, nebo by mohla přispět k tomu, že otevřeme mysl zdrojům smysluplného života, jichž si buď nevšímáme, nebo je degraduje naše městská průmyslová civilizace.*“³² Naess má tímto namysli, že v dnešní době kvalitu života měříme převážně množstvím nahromaděných hmotných věcí a zdůrazňuje, že moderní společnost dala rovnítko mezi hmotnou životní úroveň a kvalitu života. Taková krize, před kterou momentálně stojíme, může způsobit obrat k rozlišení těchto dvou odlišných pojmů, a tak změnit postoj k životu i ke světu, který bezohledně ničíme pro uspokojení uměle vytvořených potřeb: „*Hluboce zakořeněnou ideologii produkce a spotřeby lze nalézt ve všech průmyslových zemích, v největší míře ale v bohatých západních státech.*“³³ Tato skutečnost je příčinou toho, že jsou lidé vedeni k nesprávnému přístupu a hodnocení kvality života. Člověk by se tedy měl vzdát životní úrovně ve smyslu hmotných věcí a hledat kvalitu

³¹ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 46

³² NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 31, s. 42

³³ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 31, s. 44

života v jiných možnostech. Tato změna ale vyžaduje celkovou změnu nastavené výrobní a spotřební ideologie.

2.1.2. Mělká ekologie a hlubinná ekologie

Naess rozlišuje dva druhy ekologie. Většina lidí se setkává s prvním druhem ekologie, která podle mého názoru v současné době dosáhla velice silného postavení a lze ji vnímat všude okolo sebe. Tuto ekologii Naess označuje jako ekologii mělkou. Mělká ekologie má za cíl zmírnit důsledky znečišťování a ničení životního prostředí. Ovšem ve středu zájmu mělké ekologie je převážně člověk. Jinými slovy jde o zachování podmínek pro život člověka a celého lidského druhu. Naess uvádí stručnou charakteristiku: „*Boj proti znečišťování životního prostředí a exploataci přírodních zdrojů. Hlavní cíl: zdraví a bohatství vyspělých zemí.*“³⁴ Tuto mělkou ekologii Naess kritizuje a považuje ji pouze za řešení již vzniklých následků lidského jednání vůči přírodě.

Naproti tomu předkládá ekologii hlubinou, tedy ekologii takovou: „...*kteřá by šla ke kořenu věci a tázala se po představách o smyslu života, které nás původem spoluobyvatele Země, dovedly do postavení jejich dobyvatelů a ničitelů. Šlo mu o ekologickou filozofii, která by šla až do hloubky civilizačních postojů, jež vedou k ekologickému ohrožení.*“³⁵ Základní myšlenka této ekologie je zpochybnění současného klasického pojetí člověka v přírodě. Odmítá jeho nadřazenost a odcizení. Zároveň hájí naprostou rovnost nejen všeho živého, ale i všech biotických i abiotických struktur. Erazim Kohák popisuje hlubinnou ekologii Arne Naesse jako filosoficko - náboženské východisko, které má za cíl přežití přírody a člověka, který je její součástí. Hloubkou této ekologie je myšleno, že se zabývá a zpochybňuje ideologii západní civilizace, která považuje za smysl života neustálé zvyšování hmotné potřeby.³⁶ U Naesse můžeme najít například tuto definici: „*Hlubinná ekologie je směr, který hledá novou rovnováhu a harmonii mezi jednotlivci, komunitami a celou přírodou. V hlubinné ekologii možná najdeme uspokojení toho, po čem v hloubi duše nejvíce toužíme: uspokojení víry v základní intuici, odvahy k přímé aktivitě; díky tělesnému pohybu a tanci najdeme schopnost dosáhnout smyslové harmonie, sladíme se s rytmem vlastního těla,*

³⁴ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčík: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 48

³⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1998. Studijní texty, sv. 17. s. 203. ISBN 80-85850-63-X. Str. 111

³⁶ KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X.

rytmem plynoucí vody a se všemi životními procesy na této Zemi.“³⁷ Tato citace, která je podbarvena emocí hodně vypovídá nejen o Naessovi, ale také o jeho filosofii, která se nese v podobném duchu. Tento způsob souznění či splynutí s celkem definuje člověka jako součást většího celku, celek totožný s vlastní identitou. Pro označení takového celku používá pojem *úplné relační pole*.

³⁷ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 37

2.1.4. Relační pole a gestaltové myšlení

Pojem *úplné relační pole* vychází z předpokladu, že všechny organismy se nacházejí v hlubokém poli vzájemných vztahů a každý organismus je tak průsečíkem (uzlíkem) v tomto poli. Z toho lze odvodit, že všem organismům přiřazuje stejnou hodnotu právě z důvodu toho, že každý uzlík je nedílnou součástí celého pole vztahů. Je zřejmé, že naprostá rovnost všeho živého nemůže platit bez výjimky, protože v přírodě přirozeně dochází k podmaňování a využívání živých organismů. Abychom vůbec mohli zaujmout takové stanovisko, je důležité pochopit, jakým způsobem se díváme na svět a jakou přiřazujeme hodnotu všemu, co nás obklopuje. Dostáváme se tím k problematice, která se odvíjí od antropocentrického obrazu světa a týká se procesu poznávání a hodnocení věcí a jejich vlastností. Naess vidí problém v členění vlastností na primární, sekundární a terciální, které vzniklo u vědců v sedmnáctém století a do jisté míry přetrvává do dnes.

Primární vlastnosti, mezi které řadíme tvar, velikost nebo pohyb jsou vlastnosti geometricko-mechanické a jsou považovány za součást fyzikálních těles, chápané jako objektivní a nezávislé na všech pozorujících subjektech. Mezi sekundární vlastnosti patří například teplota, chuť a barva. Tyto vlastnosti byli považovány za prožitek, a tedy označovány jako pouhé názvy pocitů, které vznikají jako důsledek fyzikálních a fyziologických procesů probíhajících ve vnějším hmotném světě. Poslední terciální vlastnosti jsou vyjadřovány adjektivy jako krásný, ošklivý, nebezpečný apod. Tyto vlastnosti mají společný „gestaltní“ charakter. Gestalt lze vysvětlit jako celek částí, který má zároveň k jednotlivým částem zvláštní vztah. Gestalty jsou rozlišovány na gestalty nižšího a vyššího řádu, a tvoří určitou hierarchii. Tyto gestalty se mohou díky vzájemné propojenosti ovlivňovat ve všech směrech. Gestaltní charakter tedy znamená, že i sekundární a terciální vlastnosti jsou vzájemně provázané.³⁸ „*Díky gestaltovému pojetí nabývá na smysluplnosti zapojení citu a emoce do ekologie. Ty tvoří dohromady jeden nerozdělitelný celek – člověk vnímá svět pomocí abstraktních struktur, což podporuje emotivní aspekt vnímání a spontaneitu.*“³⁹ Tato citace znovu ukazuje, že Naessův koncept je založený na emočním prožitku a city a emoce do jeho filosofie neodmyslitelně patří. Poznávání a hodnocení věcí, by tak mohlo být jednou z příčin špatného nazírání na svět, které má za důsledek, že se

³⁸ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 85 – 90

³⁹ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekofie*, pozn. 38, s. 91

člověk vnímá od okolního světa odděleně, a tak mu nepřisuzuje náležitou hodnotu. Současným vnímáním oceňujeme pouze to, co reálně existuje a dá se vědecky zkoumat. Pokud původ sekundárních a terciálních vlastností bude nadále považován za konstrukci člověka, z Naessova textu vyplývá, že k splynutí z celkem nemůže dojít.

Zároveň ale předkládá jiný způsob jak lze na poznání věcí a jejich vlastností pohlížet a tuto tezi staví na myšlence Protágora, který vlastnosti věcí chápe odlišně. Zatímco dnes jsou sekundární a terciální vlastnosti tak, že jsou pouze subjektivní, a tak nenáleží objektivnímu světu, Protágorás tyto vlastnosti připisuje samotným věcem a tvrdí, že vše, co vnímáme, spočívá ve hmotě. Daná věc tedy obsahuje všechny možné vlastnosti, a subjekt pouze tyto vlastnosti vnímá z různých úhlů pohledu.⁴⁰ Tímto způsobem Naess nachází souvislost mezi relačním polem a způsobem vnímání, které nám v dnešní době brání v překonání antropocentrického obrazu světa: „*Pojem „relační pole“ se vztahuje k absolutní provázanosti naší zkušenosti, ale v podstatě nebere v úvahu čas a prostor. „Hmotné věci“ považuje za uzlíky v daném poli. Stejná věc se nám jeví různě v různých okamžicích, má jiné vlastnosti, ale přesto jde o tutéž. Tuto skutečnost vysvětluji tím, že vztahy, které věc pojmově vymezují, se sbíhají ve stejném uzlu.*“³⁷ Tato vztahovost tak vždy nemusí souviset se subjektem a jeho smysly, vnímáním a citem. Když se pokusíme o shrnutí, pro změnu antropocentrického vnímání světa je potřeba, aby člověk dosáhl jakéhosi splynutí s celkem, se kterým přímo souvisí, jaké hodnoty okolnímu světu přisuzujeme. Aby k tomu mohlo dojít, je nutné změnit způsob vnímání, který z principu nepředpokládá, že okolní věci mají hodnotu sami o sobě. Teprve když změníme toto stanovisko, a tuto hodnotu věcem přisoudíme, můžeme tak dosáhnout požadovaného překonání antropocentrismu a považovat se za součást vyššího celku. Tento stav Naess označuje pojmem *seberealizace*. Cílem *seberealizace* je identifikace nebo ztotožnění se všemi živými i neživými prvky biosféry planety Země. Tento proces má dovést člověka k chápání propojenosti veškeré planetární existence a začíná ztotožněním se a vcítěním se do jiných organismů nebo předmětů. Cílem je změna lidských prožitků „já“ (*me*) pomocí procesu *seberealizace* na „Já“ (*self*). Teprve díky takové změně můžeme dosáhnout hluboké sounáležitosti, solidarity a soucítění, a tak dosáhnout pochopení jednoty všeho živého.⁴¹

⁴⁰ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 84, 85

⁴¹ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 40, s. 23, 24

Jako opak procesu *ztotožnění* Naess uvádí pojem *odcizení*, které lze chápat jako lhostejnost k dané situaci. Jako příklad můžeme uvést malé dítě, které se baví trápením hmyzu. Toto dítě postrádá určitou empatii vůči hmyzu, ale tato absence empatie nepramení ze samotného pocitu odcizení, oddělenosti nebo nadřazenosti ale pouze z lhostejnosti.⁴² Myslím, že se tímto Naess snaží předložit jednu důležitou myšlenku. Lhostejnost jako lidská vlastnost je daná výchovou, nejde tedy o to, že člověk je přírodě a okolnímu světu odcizen bytostně, ontologicky. Výchova převážně ovlivňuje, jaký přístup k okolnímu světu budeme zastávat. Výchova k lhostejnosti nebo naopak k úctě k přírodě rozhoduje o tom, zda člověk nabyde dojmu odcizení nebo naopak ztotožnění. Člověk vychovaný k úctě i k těm nejmenším a zdánlivě bezvýznamným tvorům je cesta k tomu, jak dosáhnout požadovaného procesu ztotožnění.

Bohuslav Binka v *Analýze hlubinné ekologie kriticky* uvádí, že stejně jako u Ghándího, ze kterého Naess vychází není zřejmé, jak dochází z přerodu „já“ (*me*) na širší „Já“ (*self*), jinými slovy, jak dochází k přerodu z odcizení na ztotožnění se z širším celkem.⁴³ Domnívám se, že právě toto by mohla být odpověď na kritiku, kterou Binka předkládá. Tento proces, díky kterému jsme schopni reagovat na zájmy jiných stejně tak jako na zájmy vlastní, které není pouze o ztotožnění se zájmy jiných lidí, ale také s mimolidským světem, do kterého patří všichni živočichové, rostliny, krajina a v konečném důsledku i celá planeta Země,⁴⁴ začíná výchovou. Výchova není oním samotným procesem, ale je základním předpokladem k tomu, aby daný člověk tento proces mohl započít. Podle Naesse tak intenzita tohoto procesu přímo souvisí s prostředím, kulturou a ekonomickými podmínkami, ve kterých člověk vyrůstá.⁴⁵ Pokud přijmeme toto východisko, pak je zřejmé, že zaujetí správného ontologického stanoviska, tedy takového, ve kterém se považujeme za součást širšího celku, musí začít výchovou.

⁴² NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 247

⁴³ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4548-4. S. 80

⁴⁴ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 42, s. 27

⁴⁵ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*, pozn. 42, s. 250, 251

Když se pokusím o zjednodušení a shrnutí konceptu hlubinné ekologie do několika základních bodů, které vyplývají, bez pochyby je planeta Země chápána jako vzájemně propojená soustava. V této soustavě vše souvisí se vším, a proto se také vzájemně ovlivňuje. Zároveň všechny živé bytosti mají rovnoprávné postavení, a tak nelze nadřazovat například člověka nad zvíře. Dále zastává tvrzení, že život jako takový je hodnota sama o sobě, bez ohledu na to, jakou hodnotu mu přisuzuje člověk. Jednání člověka má být přizpůsobeno tak, aby vždy odpovídalo zájmu veškerého života na planetě Zemi, snažit se o jeho zdraví, a tak dosáhnout jeho udržitelnosti. Aby člověk mohl dosáhnout takového jednání, je k tomu zapotřebí proces seberealizace, který přestože je ontologické povahy, začíná procesem psychologickým, kterým je výchova.

2.2. Filosofický systém Josefa Šmajse

Josef Šmajš se téměř 30 let věnuje ekologické filosofii, především filosofické problematice techniky, otázkami vztahu přírody a kultury a také filosofii evoluce. Šmajš všechny tradičně pojaté ontologie, teorie bytí, považuje za nedostatečné z důvodu toho, že předmět ontologie chápaly redukovaně v nedostatečné struktuře: „*Přehlížely totiž fakt, že se po vzniku člověka na planetě Zemi počala rozvíjet ještě jedna onticky odlišná forma skutečnosti - lidskou aktivitou vytvářené sociokulturní bytí.*”⁴⁶ Šmajš tedy buduje novou ontologii, kterou nazývá ontologií evoluční. Pojem bytí je ve Šmajšově evoluční ontologii chápán jako přirozeně nebo kulturně uspořádané jsoucno a je považováno za veškerou ontickou skutečnost. Pojmem kultura se rozumí evoluce kulturního systému, tedy výsledek lidské aktivity, který zahrnuje, jak kulturu duchovní, tak i kulturu materiální. Kultura je chápána jako opozice k pojmu „příroda“.

Příroda je evoluce přirozená a je to proces a výsledek kosmické a pozemské aktivity.⁴⁷ Předmětem evoluční ontologie je nové pojetí předmětu ontologie. Toto pojetí se má od tradiční ontologie lišit v tom, že už se nemůže zajímat pouze otázkou, co je bytí, ale svůj zájem musí rozšířit na otázku: *Jaké bytí vzniká přirozeným a jaké kulturním evolučním procesem.*⁴⁸ Tato ontologie zahrnující člověka i kulturu ve svém předmětu se mimo jiné zabývá otázkami, kdo je člověk, k jakému bytí patří a jaké bytí vytváří. Jedním z hlavních problémů je, že člověk rozdělil kulturní a přírodní bytí právě za pomoci kultury, kterou vnutil přírodě díky své vrozené útočné strategii. Podstata současné ekologické krize tak podle Šmajše není zapříčiněna konfliktem mezi člověkem a přírodou, ale právě nekompatibilitou bytí kulturního a bytí přírodního. A tak to, co je skutečně ohroženo, je právě kultura. Pro vznik kultury byly potřeba určité přírodní podmínky, které jsou dnes kulturním bytím devastovány. Šmajš si zde pokládá otázku, zda je vůbec možné, aby kultura jako taková v těchto zhoršených podmínkách přežila. Důvod jeho obav je fakt, že příroda je bytí mnohem starší, mocnější a širší systém než kultura, která dočasně vzniká na její úkor.

⁴⁶ ŠMAJS, Josef. *Filosofie - obrat k Zemi: evolučněontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1639-3. S. 25

⁴⁷ ŠMAJS, Josef. *Filosofie - obrat k Zemi: evolučněontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*, pozn. 46, s. 25 – poznámky

⁴⁸ ŠMAJS, Josef. *Filosofie - obrat k Zemi: evolučněontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*, pozn. 46, s. 27

2.2.1. Ekologická krize podle Josefa Šmajse

Šmajš si stejně jako Naess uvědomuje závažnost situace, ve které se nacházíme: „*Ontickým konfliktem kultury s přírodou se zabývám proto, že tento problém je pro lidskou budoucnost určující. Když se jej nepodaří úspěšně vyřešit, celá dnešní globální kultura zanikne.*“⁴⁹ Shodu s Naessem shledávám hlavně v tvrzení, že se nacházíme před zásadním rozhodnutím, jakým směrem se bude civilizační vývoj ubírat. Špatné rozhodnutí může vést k zániku kultury, možná i k zániku samotného lidského druhu: „*A tak budoucnost lidského rodu, kterou vždy garantovala biosféra, záleží nyní na tom, co uděláme.*“⁵⁰ Zároveň stejně jako Naess vnímá hlavní příčinu současné ekologické krize v samotném vývoji. Šmajš ho konkretizoval na vývoj technický, který považuje za nejaktivnější část materiální kultury a je to hlavní prvek, který zapříčiňuje konflikt kultury s přírodou.⁵¹ A zatímco vývoj techniky napomáhá k uspořádanosti kultury zároveň jde silně proti přirozené uspořádanosti Země: „*Technika je sice jen částí kultury, ale má rostoucí význam. Je sice tak stará, jako člověk sám, ale po spojení s novověkou vědou a kapitálem, se rozvíjí velmi rychle a téměř nezávisí na lidském každodenním úsilí. Nikdo její vývoj dnes nezná a neřídí.*“⁵² Opět téměř identická shoda s Naessem v problematice nekontrolovatelného vývoje, který lze považovat za rozběhnutý a nezastavitelný mechanismus, jehož důsledky nikdo nezná, a tak ani nelze předvídat jeho dopad na planetu Zemi ani na člověka a jeho kulturu. Šmajš techniku definuje jako faktor odlišný od přírody v tom smyslu, že vznikají struktury a síly, které vytvářejí účelový proces sloužící primárně člověku a jeho kultuře bez zohledňování potřeb přírody.⁵³ A právě vývoj techniky dopomohl člověku k drastické přeměně prostředí a přírody do podoby příznivější pro život člověka: „*Jako součást materiální kultury technika přeměňuje pozemské prostředí, přizpůsobené všemu živému, v prostředí dočasně „příznivé“ jen pro člověka.*“⁵⁴ Šmajš, stejně jako Naess, vnímá současnou ekologickou krizi jako

⁴⁹ Pirátské listy: *Příroda nás přečká, ale co bude s ohroženou lidskou kulturou?* [online]. 9. ledna 2019 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <https://www.piratskelisty.cz/clanek-2259-priroda-nas-precka-ale-co-bude-s-ohrozenou-lidskou-kulturou>

⁵⁰ ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-458-3. S. 22

⁵¹ ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*. Pozn. 50, s. 83

⁵² Pirátské listy: *Příroda nás přečká, ale co bude s ohroženou lidskou kulturou?* Pozn. 49

⁵³ ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*. Pozn. 50, s. 83

⁵⁴ Pirátské listy: *Příroda nás přečká, ale co bude s ohroženou lidskou kulturou?* Pozn. 49

impuls k zásadnímu obratu v myšlení člověka a změně postoje, jaký člověk zaujímá vůči životu a okolnímu světu: „*Ocitli jsme se na konci epochy, která rozvíjela přirozenou lidskou schopnost ovládat prostředí, adaptovat se ofenzivně, ale musíme s trpkostí přiznat, že v této strategii nelze pokračovat.*“⁵⁵ Šmajs zde uvádí, že je načase změnit naši vrozenou útočnou strategii, která vznikla už v době, kdy naši předci museli opustit koruny stromů a zaujmout ofenzivní stanovisko.

⁵⁵ ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-458-3. S. 23

2.2.2. Evoluční ontologie

Než se podíváme na samotný předmět evoluční ontologie, nejprve považují za nutné předložit základní pojmy, kterými se evoluční ontologie zabývá. Jde o vymezení pojmů příroda, kultura a člověk.

Příroda, stejně tak jako planeta Země, i celý vesmír, jsou chápány jako výsledek přirozeného evolučního vývoje. Dá se tedy usoudit, že všechny současné živé formy jsou tak přímými potomky původních forem života, a tento vývoj je zaznamenán v jejich přirozené genetické paměti. Právě v tomto shledává Šmajš největší problém: „...je zřejmé, že pozemský život je jedním velkým organismem. Jehož jsme součástí a jehož zdravotní stav je dnes z viny člověka jako druhu kritický. Zničením většiny původních ekosystémů jsme vážně poškodili nejen fyzickou strukturu života, nýbrž i jeho paměť, jeho integritu a strukturu informační. Zničili jsme část genetické informace biosféry, poškodili jsme vzácnou paměť živé přírody.“⁵⁶ Toto je ukázka, na jakém základní myšlence je postavena evoluční ontologie. Hodnota, na které Šmajš svůj koncept staví, spočívá právě v genetické informaci biosféry, která má hodnotu sama o sobě a zároveň se jako Naess snaží podat holistický koncept skutečnosti. Přírodu Šmajš definuje takto: „Země je pro člověka i lidskou kulturu jediným možným hostitelským systémem. Není tedy konstrukční látkou a energií, nebo pouhým územím či zdrojem potravin. Není však ani skladištěm technologického odpadu kultury. Je tvořivou biofilně orientovanou aktivitou, je nejstarší, nejširší a nejmocnější planetární subjektivitou. Zahrnuje člověka a umožňuje rozvíjet nejen jeho biologicky omezenou subjektivitu lidskou, ale také biofilní, tj. vůči Zemi uctívou, přiměřeně rozsáhlou, a proto planetu neohrožující subjektivitu kulturní.“⁵⁷ Příroda je tak chápána jako hodnotový základní předpoklad a vyznačuje se protientropickou činností. Genetickou paměť živé přírody staví do opozice vůči paměti sociokulturní, která je dočasná, pomíjivá a je produktem kultury. Takto pojatou strukturu nelze vysvětlovat jako strukturu, která navazuje na přírodu. Obsah paměti sociokulturní není oproti informaci genetické zapsán v biologických strukturách, které vznikaly miliardy let a při teoretickém zániku lidského druhu by ve velmi krátké době sociokulturní paměť, tedy kulturní informace, zanikla. Kultura je tedy principiálně odlišná,

⁵⁶ ŠMAJŠ, Josef. *Filosofie - obrat k Zemi: evolučněontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1639-3. S. 30

⁵⁷ Ústava Země. *Ústava Země: Doplnující texty* [online]. 2019 [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://www.ustavazeme.cz/cz/doplnujici-texty>

jinak zaměřená a nepatří mezi vysoce objektivní genetickou informaci člověka.⁵⁸ Šmajš to definuje takto: „*Kultura je v plném rozsahu lidským dílem. Je procesem i výsledkem lidské nebiologické aktivity. Přirozená evoluce, která vytvořila pozemskou přírodu včetně člověka, kulturu nevytváří a do svého systému ji organicky nevřazuje. Jde totiž o umělý systém s odlišnou konstitutivní informací (pamětí), než jakou má příroda.*“⁵⁹ Závislost kultury na přírodě je zřejmá, zároveň ale se v evoluční ontologii předpokládá, že čím více přibývá kulturního bytí, tím více přírodního bytí ubývá. Jak už bylo zmíněno, člověk není bezprostřední příčinou současné krize. Šmajš za příčinu krize považuje ontickou odlišnost kultury a přírody: „*Člověk jako biologický druh vytvářející kulturu není bezprostřední systémovou příčinou dnešní civilizační krize. Touto příčinou je lidmi generovaný a samotnou kulturou později nastavený proces kulturní evoluce. Systémovým důvodem ekologické krize je konflikt systému kultury se Zemí jako hostitelským systémem kultury. Podstatou jejich konfliktu je živelná predátorská expanze kultury, která vyvolává úbytek a zkázu přirozeného bytí.*“⁶⁰ Evoluční ontologie jako reflexe vztahu kultury a přírody tak teprve může předložit správnou interpretaci člověka. Člověk musí být chápán jako jednota s celým biotickým i abiotickým prostředím planety Země. Avšak dnes je charakterizován spíše vnějším umělým tělem kultury a jeho schopností adaptovat se přírodnímu prostředí. Člověk stejně jako ostatní živé i neživé organismy náleží do biosféry kam náleží i jeho přirozenost, která se vyvíjela statisíce let. Podle Šmajše nesmíme a ani nemůže ovlivnit tuto lidskou přirozenost. Jediné, co můžeme v dnešní krizi udělat je změnit protipřírodní povahu kulturního jednání.

Evoluční ontologie by se dala charakterizovat několika stěžejními body, a tak vymezit její předmět. Základem pro tuto ontologii je předpoklad dvou odlišných forem skutečnosti. Staví proti sobě proces evoluce přirozené, která je starší, širší a hodnotově vyšší a je reprezentována přírodou. Do protikladu staví umělý proces evoluce, který je mladší, hodnotově nižší a charakterizuje ji kultura. Cílem je tedy vybudovat novou kosmologii ve shodě s evolučním procesem. Takto pojatá skutečnost se vyznačuje především svou aktivitou, tvořivostí a nevratností.

⁵⁸ ŠMAJS, Josef. *Filosofie - obrat k Zemi: evolučněontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1639-3. S. 33

⁵⁹ Ústava Země. *Ústava Země: Doplnující texty* [online]. 2019 [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://www.ustavazeme.cz/cz/doplnujici-texty>

⁶⁰ Ústava Země. *Ústava Země: Doplnující texty*, pozn. 59

Další snahou ontologie v tomto pojetí je správně vymezit člověka ve vztahu k přírodě. Jeho lidská přirozenost je produktem přirozeného evolučního procesu, a tak stejně jako každý jiný živočich nebo organismus patří do přírody, přestože je tvůrce nepřirodní a umělé ontické skutečnosti. Proto ani není člověk chápán jako vetřelec v pozemské přírodě. Zde se předpokládá, že stejně jako každý živočišný druh vzniká a zaniká, tak i člověk se na zemském povrchu objevil a jednou také zmizí, zanikne. Dalším prvkem, který definuje člověka je fakt, že jako jediný tvor na planetě Zemi utváří kulturu.

Mezi další charakterizující prvky evoluční ontologie patří vymezení ontologického statutu přírody. Příroda je chápána jako samoorganizující se systém s vlastní přirozenou informací, jako ontotvorný evoluční proces. Tento proces vytváří přirozené uspořádání neboli informaci. Uspořádanost v tomto smyslu umožnila vznik veškerých přírodních předpokladů, které umožnily vznik kultury. Důsledkem takto chápané přírody by mělo být její vysvobození z novověkého předpokladu, že příroda je pouhá objektivní skutečnost, jež je považována za neuspořádanou a neutrální hmotu. Příroda jako taková je nadřazena člověku i kultuře a je považována za nezávislou subjektivitu. Stejně jako přírodu je dalším úkolem ontologicky vymezit kulturu.

Kultura je chápána jako umělý uspořádaný systém, který zahrnuje duchovní i materiální stránku a má, stejně jako příroda, svou vlastní vnitřní informaci. Takto pojímaná kultura je reálně existující skutečnost v prostoru a čase. Tímto se definice kultury odlišuje od tradičního pojetí, které definovalo kulturu pouze jako lidské společenství, které docílilo humanizace přírody. Hlavním rozdílem je, že kultura byla vnímána jako pozitivní aspekt, nicméně až dnes dochází k poznání, že kulturní rozmach vytlačuje přirozenou uspořádanost a tím dochází k nenávratnému poškozování uspořádanosti přirozené. Hlavním předpokladem je, že kultura je principiálně závislá na přírodě, a proto si evoluční ontologie klade nemalý závazek, a to takový, že přebírá odpovědnost za osud člověka.

Posledním základní bod evoluční ontologie se týká právě vztahu kultury a přírody, a je zaměřen na změnu kulturní strategie, která je nezbytná pro odvrácení současné ekologické krize. Zasahuje tak do oblasti morálky, ekonomie, práva a politiky. Šmajs se domnívá, že člověk nemůže být zodpovědný za přírodu jako takovou, protože není jejím tvůrcem a ani není v pozici, ve které by mohl přírodě plně rozumět a chápat ji. To, za co je člověk zodpovědný je právě kultura, protože je jeho výtvozem. Cílem je také nové uchopení hodnot, které je přisuzováno podle potřeb člověk. Toto antropocentrické východisko se snaží

evoluční ontologie zvrátit a přírodě tak přisoudit náležitou hodnotu. Hodnotu, která vychází z přirozeného procesu evoluce.⁶¹

⁶¹ ŠMAJS, Josef. *Filosofie - obrat k Zemi: evolučněontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1639-3.

2.2.3. Základní kategorie evoluční ontologie

Šmajs v rámci konceptu evoluční ontologie překládá kategorie, které jsou důležité pro filosofickou analýzu skutečnosti. Mezi tyto hlavní kategorie patří aktivita, evoluce, řád, uspořádanost, paměť, systém a informace. Aktivitu a evoluci lze sloučit a označit je jako určitý tvořivý proces. Tento proces Šmajs chápe jako podstatu bytí a rozděluje ji na dvě odlišné skutečnosti. První je přirozený proces, který pochází už od velkého třesku a utvořil planetu Zemi a vše co je na ní. Druhý proces je umělý a je omezený pouze pro planetu Zemi. Jednoduše jde o proces vytvářený člověkem a jeho kulturou. Přestože oba tyto druhy procesu podléhají stejným fyzikálním zákonům o zachování látky a energie, liší se v informaci, kterou produkují. Sociokulturní proces vytvářený kulturou je principálně podřízen procesu přirozenému a Šmajs se domnívá, že umělý proces narušuje přirozenou uspořádanost přírody a Země. Kategorie řádu a uspořádanosti označují strukturální rozmanitost a vrstvy jsoucna, ať už se jedná o jsoucno přírodní nebo umělé. Popisují strukturální architekturu živých i neživých věcí, kultury a také proces, který zodpovídá za jejich identitu. Zajímavé je, že se Šmajs domnívá, že i když je vše na planetě Zemi utvářeno přirozenou a později i kulturní evolucí, které podléhají zákonu zachování látky a energie, jejich uspořádanost žádnému zákonu nepodléhá, a proto uspořádanost jako taková je v čase proměnlivá.

Poslední dvě kategorie paměti a informace si nejlépe představit jako hardware a software. Šmajs popisuje paměť jako nosič informace, ve kterém je zaznamenána veškerá uspořádanost. Jedná se tedy o určitý systém, ve kterém lze rozlišovat vnější i vnitřní strukturu, které mohou být buď otevřené nebo uzavřené pro vstup informací, nebo látku a energii z vnějšího prostředí.⁶²

Tou nejdůležitější kategorií evoluční ontologie je informace. Šmajs na tuto kategorii klade velký důraz, protože ji považuje za smysl evolučního procesu a tím pádem ji označuje jako hlavní produkt evoluce. Na kategorii informace lze snadno vyčíst důvod, proč Šmajs předpokládá, že kultura je hodnotově nižší než příroda. Stejně jako u všech předchozích kategorií i zde nacházíme rozdělení na umělé a přirozené. Důvod, proč je příroda hodnotově vyšší je ten, že podle evoluční ontologie je přirozená informace se od sociokulturní liší svým obsahem i kódováním. Jinými slovy, rozdíl spočívá v tom, že informace přirozená dokáže reprodukovat a vytvářet živé systémy. Naproti tomu informace sociokulturní pomáhá rozvoji

⁶² Listy: Josef Šmajs - *K podstatě evoluční ontologie* [online]. 2014, (1) [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=141&clanek=011428>

kultury, která jak už bylo zmíněno, je protipřírodní. Pro evoluci jako takovou je sociokulturní informace nepoužitelným prvkem, protože je druhově omezená pouze na člověka. Šmajs to popisuje takto: „*Obsah kulturní paměti netvoří lidská fylogeneticky vzniklá informace genetická, která na jemné molekulární úrovni integruje člověka do systému biosféry. Kolektivní kulturní paměť vzniká ze smyslově neuronální informace našeho biologického druhu, jejíž obsah je převážně makroskopický a která pojmově integruje kulturu na hrubé úrovni fenotypové.*“⁶³ Zde vychází z myšlenky J.Stoniera, podle něhož je informace kromě energie a hmoty další fundamentální složkou reality.⁶⁴

Pokud se stejně jako u Naesse pokusíme o zjednodušení, evoluční ontologie, která vzniká na předpokladu dvou odlišných ontických skutečností má za cíl ontologicky vymezit a definovat co je člověk, příroda a kultura. Zároveň vymezit vztah mezi přírodou a kulturou, a také objasnit jakou roli v tomto postavení hraje člověk. Nejde tedy pouze o to správně vyložit strukturu světa, ale o novou všeobecnou ontologii, která povede ke změně kulturní strategie. Je proto důležité světu okolo nás přiřadit náležitou hodnotu.

⁶³ Články. Ústava Země. *Ústava Země: Doplnující texty* [online]. 2019 [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://www.ustavazeme.cz/cz/doplujici-texty>

⁶⁴ *Filosofický časopis: Josef Šmajs: Evoluční ontologie kultury a problém podnikání* [online]. 2013 [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: http://filcasop.flu.cas.cz/uploaded/2013_6/Josef%20Smajs.pdf

3. Komparace systémů ekologických filosofí

Nyní se jednoduchou formou pokusím a zhodnocení a porovnání hlavních myšlenek konceptů nastíněných v předchozí kapitole, s cílem zaměřit se především na to, jaký mohou mít reálný dopad na člověka a jeho myšlení. Nejprve porovnáám, v čem vnímají podstatu ekologické krize, následně zhodnotím hlavní myšlenky jejich filosofických konceptů, a nakonec předložím a porovnáám texty Program hlubinně ekologického hnutí a Nájemní smlouva se Zemí.

3.1 Podstata ekologické krize

Začnu u vymezení toho, v čem podle Arne Naesse a Josefa Šmajse spočívá podstata současné ekologické krize. Zde se autoři téměř shodují. Předkládají mnoho příčin krize, jako je ideologie výroby a spotřeby, která vede člověka ke konzumnímu stylu života. Kapitalismus, jehož cílem je neustálá snaha o růst majetku a bohatství reprezentovaný růstem HDP. Vývoj, který lidský druh nemá pod kontrolou nebo třídní rozvrstvení a další, dostávají se tím k podstatě problému, který je všem těmto oblastem společný.

Tento problém spočívá v odcizení člověka a chápání určité duality mezi okolním světem, který je reprezentován přírodou, a mezi vlastní identitou. Jak jsem naznačil v první kapitole, tento postoj nebyl vždy samozřejmostí. Moderní vědecké poznatky zapříčinily, že člověk zaujal panský postoj ke světu. Tím se z něj vydělil a odepřel mu jeho subjektivitu. Oba autoři tedy staví ontologie založené proti antropocentrismu. Cílem konceptů je vřadit člověka zpět do onoho celku, ze kterého se člověk vydělil. Toho lze dosáhnout pouze tak, že okolnímu světu přiřadíme náležitou hodnotu. Dalším bodem, na kterém se shodnou je také to, že se nyní jako lidský druh nacházíme v bodě zásadního rozhodnutí, které rozhodne nejen o dalším vývoji, ale i možná o existenci civilizace a člověka, tak jak je dnes známe.

3.2. Ontologická východiska

Zde už se dostáváme k odlišnostem, které pramení z toho, jaký smysl tomuto celku dávají. Jeden ze základních rozdílů, které vnímám je, že přestože se oba snaží o předložení skutečnosti jako propojeného celku, u Šmajse dochází k dělení na přirozené a umělé, přírodní a kulturní, a tak vzniká určitý dualismus dvou onticky odlišných skutečností. Navíc ze způsobu, jakým Šmajš tuto základní myšlenku předkládá, vyplývá, že co je přirozené, je správné a co je umělé, je špatné. A i když se pokouší o ontologii, která pojímá veškeré bytí jako jeden celek, tímto způsobem dochází k určitému vydělení jedné části skutečnosti, byť je umělá a považuje ji za hodnotově nižší. Něco podobného jsem u Naesse nenalezl. Naess se snaží veškeré skutečnosti přisoudit stejnou hodnotu, která nevyplývá ze subjektivního názoru člověka, ale má hodnotu sama o sobě. Pokud se zaměřím na koncept Naesse, dualismus v podobném smyslu není zřejmý, nicméně určitý dualismus předkládá. Přestože se snaží svou filosofii stavět nedualisticky, po vzoru Spinozy, který zastával panteismus, a Ghándího, lze v jeho konceptu určitou dualitu nalézt. Konkrétně mám na mysli rozdíl v prožívání já (*me*) jako individuálního a Já (*self*) jako prožívání celku, kterého lze dosáhnout právě procesem seberealizace. Pojmem seberealizace jako ústřední pojem jeho konceptu, které lze dosáhnout skrze ztotožnění se s okolním světem stojí za rozbor.

Zdá se, že tento proces seberealizace, jehož důsledkem má být právě skutečná seberealizace člověka, je zaměřen antropocentricky. A i když jeden z principů hlubinné ekologie je rovnost všeho živého, zdá se, že přijetí tohoto principu je za účelem jakéhosi uspokojení lidského života. Naess sice tvrdí, že tento proces není myšlen ve smyslu identity vlastního já, ale zároveň jde o propojení celku s individuálními potřebami a tužbami. A právě toto zaměření na individuální potřeby a tužby vnímám jako antropocentrický prvek. Protože Šmajš staví svůj koncept na biologických poznacích o genetické informaci, nedochází zde k zaměření na člověka a takový rozpor v evoluční ontologii nenalézám. Důležitým faktorem těchto konceptů je i to, že hlubinnou ekologii bych označil za systém otevřený. Jinými slovy předkládá určitý myšlenkový základ, ale každý člověk má prostor do tohoto systému zahrnout část své osobnosti. Tato vlastnost je to, co specifikuje Naessovu ekosofii. Naopak Šmajšův koncept evoluční ontologie bych označil jako systém uzavřený v tom smyslu, že předkládá jasně daný rámec, který jeho filosofii vymezuje.

3.3 Vliv na člověka

Když zhodnotím celkový dojem, který vyplývá z jednotlivých konceptů, tak Naessův koncept je založený převážně na emoci a prožitku. Jeho koncept má znatelný nádech náboženských a mystických aspektů. Proto není až tak důležitá racionalita, ale je upřednostňována spíše intuice, empatie, pocit a emoce. Toto tvrzení souvisí s tím, že Naess vlastnosti věcí připisuje věcem samotným. Proto všechny tyto atributy jsou reálně existující prvky skutečnosti a k jeho filosofii neodmyslitelně patří.

Naproti tomu Šmajsův koncept se odvíjí od kybernetického pohledu, jehož ústředním pojmem je informace. Tento koncept bych nazval spíše vědeckým, i z toho důvodu, že vychází z moderních poznatků vědy. Tento koncept je racionální a dává smysl na základě logiky a rozumu. S tím úzce souvisí možnost dopadu, jaký mohou mít jednotlivé koncepty na člověka.

U této myšlenky se pozastavím, protože tyto moderní koncepty ekologické filosofie nemají za cíl pouze zodpovědět otázky po původu a smyslu bytí, ale také řešit reálně existující problém současné ekologické krize a nabídnout tak možné východisko z této situace. Neodmyslitelným předpokladem tedy je, že by tyto koncepty měli nějakým způsobem psychologicky ovlivnit člověka k jednání, které povede ke změně chápání světa, které by zamezilo jeho ničení. U Naesse vnímám, pokud to tak mohu říct, snahu ovlivnit člověka zevnitř. Všechny základní pojmy v jeho filosofii, jako seberealizace, ztotožnění, splnutí a podobně souvisí s podstatou charakteru a osobností daného člověka. To je to, co se skrývá pod pojmem ekosofie. Člověk musí dojít k vytvoření vlastního hodnotového systému, který odpovídá jeho situaci. Teprve když k tomu dojde, přirozeností takového člověka je jednání, se kterým je ztotožněný, které vychází z něj, z jeho podstaty a jeho přesvědčení. Naproti tomu Šmajsův koncept předkládá ohraničený rámec logických argumentů, které bezesporu logické jsou, ale vnímám zde, že na člověka působí jakoby z venku a působí na jeho rozum. Když tuto myšlenku shrnu, člověk ovlivněný Naessovou filosofií by řekl: „...jednám tímto způsobem, protože cítím, že je to tak správné.“ Člověk ovlivněný Šmajsovou filosofií by řekl: „...jednám tímto způsobem, protože vím, že je to tak správné.“ Vzniká tu tedy otázka, co může mít větší vliv na člověka. Protože to, že víme, jaké jednání je správné nutně neznamená, že tak i jednáme.

3.4. Program hlubinně ekologického hnutí a Nájenní smlouva se Zemí

Jak už jsem zmínil, domnívám se, že filosofové, kteří se snaží o vytvoření nové ontologie v současné době, tak jako dva předložení autoři, neřeší již pouze tradiční otázku po bytí a nesnaží se uspokojit pouhou touhu po vědění, která byla po dlouhou dobu předmětem filosofického tázání. Tyto ontologie do sebe musí zahrnout reálně existující problém současné ekologické krize. Proto by se jejich koncepty z pouhé teorie měli přesunout i do oblasti praktické, aby jejich vlivem mohlo dojít k nějaké změně. Naess i Šmajš si jsou tohoto požadavku vědomi a snaží se mu vyhovět, a tak jejich filosofické koncepty vyústí v jakýsi souhrn morálních či hodnotových zásad, které by mohli dopomoci k požadované změně. Zvrátit průběh ekologické krize a najít tak rovnováhu mezi člověkem a přírodou. U Naesse lze tuto snahu najít v textu Program hlubinně ekologického hnutí:

- 1. Prosperita života lidí i veškerého ostatního života na Zemi má svou hodnotu. Hodnota životních forem je nezávislá na užitečnosti z hlediska úzkých lidských zájmů.*
- 2. Hojnost a pestrost života jsou hodnotami samy o sobě a obohacují i veškerý další život na Zemi.*
- 3. Člověk nemá právo tuto hojnost a pestrost omezovat - výjimkou je uspokojování základních potřeb.*
- 4. Současné zasahování člověka do přírody je neúnosné a situace se rychle zhoršuje*
- 5. Život a kultura lidstva nijak neutrpí podstatným snížením počtu obyvatel. Dobrý stav přírody se bez takového poklesu neobejde.*
- 6. Podstatné zlepšení životních podmínek není možné bez proměny politiky, neboť ta ovlivňuje ekonomické, technické a ideologické struktury.*
- 7. Ideologická proměna spočívá v uznávání především kvality života (její podstatou jsou hodnotové situace) a nikoli životní úrovně. Je potřeba si důkladně uvědomit rozdíl mezi tím, co je „velké“, a co je „ohromné“.*
- 8. Kdo se s uvedenými body ztotožní má povinnost se přímo či nepřímo zúčastnit pokusu o prosazení nezbytných změn.⁶⁵*

U Šmajše lze nalézt podobný text, ve kterém je obsaženo určité hodnotové východisko nutné pro zvrácení ekologické krize, které má být snahou evoluční ontologie

⁶⁵ NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6. S. 49, 50

dostat se z teoretické úrovně na úroveň praktickou. Šmajš uvádí v rozhovoru pro Kulturní noviny (2017), že se projevuje snaha evoluční ontologie dostat se co nejvíce do povědomí široké veřejnosti: „V průběhu několika posledních let vznikly z pozice evoluční ontologie také méně teoreticky náročné apelativní texty, které jsou dostupné na internetu i v řadě mých knižních publikací.“⁶⁶ Nejrozsáhlejší ze všech těchto textů je Nájemní smlouva se Zemí, která se má stát vzájemnou oboustrannou dohodou mezi planetou Zemí jako hostitelským prostředím člověka a jejími obyvateli:

„Na životem kypící Zemi se lidé objevili na konci třetihor. Živé přírodě, již byli evolučně přizpůsobeni, filosoficky rozumět nemohli. Lidská psychika, která řídila proces dobývání přírody, byla nastavena na lhostejnost k širším souvislostem a k vzdálenější perspektivě. Dnes jsme již Zemi dobyli a obsadili, tkáň jejího života narušili obdělávanou půdou, sevřeli dálnicemi a městy, zatlačili stavbami, betonem a asfaltem. Navzdory tomu bude však o naší druhové existenci rozhodovat příroda. Abychom předčasně nevyhynuli, potřebujeme expanzi kultury zastavit, uzavřít nájemní smlouvu se Zemí.

- 1. Země** je v naší galaxii, v mléčné dráze, patrně jedinou živou planetou. Tato planeta, která je přirozeným domovem všech svých vzájemně závislých živých bytostí, nemůže patřit žádné z nich: žádné populaci, ani biologickému druhu. Nemůže patřit ani člověku jako druhu, který vytváří kulturu. Jsme dočasnými nájemníky Země.
- 2. Život** je velkým experimentem kosmické evoluce na naší planetě. V živých systémech je obsaženo, a jazykem nukleových kyselin i přímo zapsáno, fantastické množství přirozené informace. Kulturou způsobené vymírání biologických druhů je proto nejen zbytečnou ztrátou biologickou, ale také nenahraditelnou ztrátou informační.
- 3. Kultura** je planetárním výtvozem člověka jako druhu. Přirozená evoluce jejím prostřednictvím jakoby testuje nejen adekvátnost lidského díla hostitelskému prostředí Země, nýbrž i zdařilost své biologické konstrukce člověka. Testuje lidskou přirozenost: odvážnou lidskou kreativitu i lidskou pokoru před staršími a rozsáhlejšími tvořivými silami vesmíru.
- 4. Konflikt kultury s přírodou**, který vyvolává úbytek přirozeného prostředí Země, nemůže zničit přírodu, nýbrž kulturu. Máme-li tuto existenční krizi přežít, musíme přírodě vědomě ustoupit, protipřírodní duchovní i materiální kulturu musíme

⁶⁶ Kulturní noviny: Josef Šmajš - pro přežití potřebujeme biofilní kulturu i vzdělání [online]. [cit. 2019-06-17]. Dostupné z: <https://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/archiv/online/2017/04-2017/josef-smajs-pro-preziti-potrebujeme-biofilni-kulturu-i-vzdelavani>

naturalizovat. Předpokládá to změnu struktury, rozsahu a strategie kulturního systému, nikoli změnu člověka jako organismu.

5. **Globalizovaná kultura** znehodnocuje i tradiční strukturu a obsah školního vzdělání. Škola nám i dnes předává mnoho pro život užitečných poznatků, ale v senzitivní fázi lidské ontogeneze, v níž se poznání relativně snadno spojuje s hodnotami, nerozvíjí k přírodě uctivé myšlení. Ze školy nevíme, co je příroda a přirozená evoluce, nevíme, že člověk po svém vzniku rovněž zažehl evoluci -- jemu samému potenciálně nebezpečnou protipřírodní evoluci kulturní.
6. **Technický pokrok**, který byl dlouho synonymem lidského vzestupu, se stává jeho hrozbou. Znehodnocuje i sebezáchovnou roli tradiční lidské pokory. Nelze již spoléhat na vrozenou pokoru nepatrného člověka před mohutnými silami přírody, nýbrž pouze na pokoru filosoficky zdůvodněnou, plynoucí z rozpoznání destruktivních účinků naší hrubé civilizační síly na jemné předito pozemského života.
7. **Člověk je poprvé odpovědný za svou druhovou existenci.** Pochopení a přijetí této odpovědnosti však závisí na opuštění úzkých morálních, fyzikálních a technických hledisek, vyžaduje biologický a medicínský přístup, předpokládá evolučně ontologický pohled na svět. Patrně jen ten může nezasvěcené veřejnosti ukázat, že lidská druhová existence stojí a padá s rozsahem, integritou a evolučně dosaženou vyspělostí biosféry. V rozvrácené biosféře nebude ani člověk přírodou chráněným druhem.⁶⁷

Nejprve shrnu jednotlivé texty a následně se pokusím o jejich porovnání s cílem nalézt podobná východiska.

První tři body Programu hlubinně ekologického hnutí se snaží docílit pochopení nejen hodnoty života, ale i celého okolního světa, kterého by měl dosáhnout každý ekologicky smýšlející člověk. Čtvrtý a pátý bod zdůrazňují závažnost situace a také předložení jednoho z hlavních problémů, kterým je růst populace. V bodě šestém je navržen způsob, jakým lze dosáhnout požadované změny. Tato změna by měla začít u politiky, která následně ovlivňuje další oblasti jako je ekonomika a ideologie. Sedmý bod navazuje a zdůrazňuje, že potřebná ideologická změna spočívá v odlišení kvality života a životní

⁶⁷ Britské listy: *Nájemní smlouva se Zemí* [online]. 2015 [cit. 2019-06-17]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/21635.htm>

úrovně. Poslední bod vnímám jako snahu přimět člověka k činu. Podle tohoto posledního bodu, každý člověk, který souhlasí s výše uvedenými body, má povinnost této změně dopomoci.

V textu Nájemní smlouva se Zemí je lze najít podobnou strukturu jako u Naesse. První dva body vymezují Zemi a život a jejich cílem je zdůraznit jejich hodnotu, která spočívá v biologické informaci, která je nenahraditelná. Třetí, čtvrtý a pátý bod vymezují kulturu a předkládají konflikt přírody a kultury a také problém vzdělávacího systému, který je nastaven protipřírodně. Šestý bod upozorňuje na nebezpečí technického vývoje a poslední bod, stejně jako u Naesse volá po odpovědnosti.

V každém z těchto textů jsou zahrnuty hlavní myšlenky jednotlivých autorů a jsou použity pojmy, které jsou vymezeny jejich definicemi. Přesto však lze najít velice podobnou strukturu textu. V obou případech jsou v první části předloženy základní hodnoty planety Země, přírody a života. Ve druhé části jsou oba texty zaměřeny na vymezení hlavního problému a zdůraznění závažnosti. V další části se liší v tom, že Naess předkládá i konkrétní návrh řešení, který spočívá v proměně stávající politiky. Šmajse se do konkrétního řešení nepouští ale předkládá oblasti, které jsou hlavními příčinami současné ekologické krize, a u kterých musí nastat požadovaná změna. Jsou to globalizovaná kultura a technický vývoj. V poslední části lze opět najít shodu, která se týká dovolání se odpovědnosti. U Naesse tato odpovědnost spočívá v nabádání k jednání, zatímco u Šmajse se mluví obecně o odpovědnosti za vlastní druh

3.5. Možná východiska ze současné ekologické krize

Jedním z cílů této práce bylo nabídnout možná východiska ekologického myšlení. Předložil jsem dva koncepty, které přestože jsou odlišné, směřují ke stejnému cíli. Vznikají jako reakce na současný stav světa a snaží se najít způsob, jak tuto situaci změnit k lepšímu. Pokud se podíváme na zhodnocení předchozích textů, dá se usoudit, že dospívají k podobnému myšlenkovému vzorci. Tím se dostávám k shrnutí základních myšlenek, které z konceptů vyplívají. Je více než jasné, že z filosofického pohledu je nezbytná nová ontologie, která nejen nově vymezí člověka jako součást širšího celku, ale aby to bylo vůbec možné, musí dojít i k novému pochopení skutečnosti a světa, který nás obklopuje. K novému pochopení přírody. Toto vymezení je nutné, aby člověk pochopil a přijal hodnotu, která okolnímu světu náleží. Když se ale podíváme na to, kde by měl lidský druh v praxi začít, zdá se, že je to výchova a vzdělání. Tato výchova a vzdělání by měla vést nové generace lidského druhu nejen k úctě k okolnímu světu, ale také k dosažení rovnováhy mezi člověkem a přírodou. Současná ideologie či systém, který Šmajs i Naess kritizují brání tomu, aby k zásadnímu obratu mohlo dojít. Nové generace zastávající odlišné hodnoty než ty, na kterých stojí současná ideologie nutně povede k jejímu oslabení, možná i zániku. Jen lidé, kteří zastávají odlišné hodnoty budou mít moc budovat jiný svět.

Závěr

Cílem této práce bylo předložit fakta o aktuálním stavu planety Země, zatím jediného známého prostoru ve vesmíru, který může člověk obývat. Dále srovnáním dvou filosofických konceptů nalézt možná východiska ekologického myšlení, která by mohla zvrátit katastrofický scénář týkající se člověka a kultury, ale i přírody a celé planety Země. Osobně vnímám jako nejdůležitější uvědomit si, že se v nějaké krizi nacházíme, a hlavně začít jednat. Jak už jsem v průběhu práce zmínil, spousta lidí si tuto problematiku globálního charakteru téměř vůbec neuvědomuje. Možná se domnívají, že se jich to netýká. Opak je ale pravdou. Žijeme v době, kdy ekonomika, politika i kultura dosahují globálního rozsahu, ale člověk jako lidský druh nedosáhl pochopení, že jako lidský druh, minimálně v oblasti řešení ekologické krize, musíme jednat společně. Ano, Evropana se netýká, že 40 procent populace nemá přístup k pitné vodě, ale týká se to jeho živočišného druhu, a proto i on by se měl zasloužit o řešení. Dříve než se člověk dokáže ztotožnit s přírodou a okolním světem by se měl ztotožnit s lidským druhem. Pokud se totiž zamyslím nad skutečnou příčinou ekologické krize, nemyslím si, že pramení z konfliktu mezi člověkem a přírodou, nebo přírodou a kulturou. Pramení z konfliktu člověka s člověkem. Z konfliktů jedinců jednoho druhu. Od jakživa lidé mezi sebou bojují o prostor, prostředky, zdroje, moc a samotné přežití. Toto jsou faktory, které vedou člověka k dobývání přírodního území. Nedotčenou přírodu nedobývá z pocitu uspokojení ega, že je něco víc než příroda, ale z důvodu toho, že se snaží získat konkurenční výhodu nad jedinci svého druhu. V tomto případě tedy zůstávám spíše pesimistický. Tento fakt považuji za důvod, který podpořil vznik stávající ideologie a zároveň za důvod, který brání její změně. Pro potřebnou radikální změnu přístupu k okolnímu světu, pro kterou jak podle mezivládních panelů, tak i podle Naesse a Šmajse je potřeba zásadní obrat, který si týká podstaty a přirozenosti člověka. Troufnu si říct, že nastane doba, kdy takový obrat přijde, otázkou je, zda k němu dojde v důsledku globálního uvědomění lidstva, anebo důsledkem nějaké globální katastrofy. Za posledních padesát let se zdvojnásobil počet lidí na planetě. Pokud tato rostoucí tendence bude pokračovat, za dalších padesát let bude na planetě přes 14 miliard lidí. Prostor planety Země je omezený, a také její zdroje jsou omezené. A logicky musí dojít do stavu, kdy dojde k přetížení.

Na konec se zamyslíme nad příkladem: V laboratoři, v jedné malé misce vědec vytvoří prostředí. Prostředí takové, které je schopno se samo rozvíjet a udržovat se při životě. Je výjimečné a jedinečné. Nelze ho utvořit znovu a ani do něj z venku zasahovat. Toto

prostředí má jednu úžasnou vlastnost, a to tu, že dokáže poskytnout ideální podmínky pro život a rozvoj jiného organismu, který v žádném jiném známém prostředí nedokáže přežít. Proto život tohoto organismu je přímo závislý na prostředí misky. Pro tento organismus je zpočátku velice těžké přežít, ale po nějakém čase se dokáže plně přizpůsobit. V tuto chvíli se organismus může začít množit a rozšiřovat své kolonie. Prostor v misce je ale omezený. Organismus se rozmnožil na tolik, že je nezbytné, aby začal přetvářet prostředí misky. Čím více ubývá přirozeného prostředí v misce, tím více kolonie vzájemně soupeří, nejen o prostor, ale i o omezené zdroje, které potřebují k přežití. Nakonec nastává situace, kdy původní prostředí, které tomuto organismu umožnilo život již téměř neexistuje. Kým se stává organismus pro prostředí, které mu umožnilo existenci? A co vidí vědec, který vytvořil ono prostředí v misce? Vidí boj mezi hostitelem a parazitem? Jak tento boj může dopadnout? Zdá se, že existují pouze tři možnosti. Ta první je, že organismus ve velice krátké době změní svou strategii proto, aby dal prostředí příležitost se obnovit a nadále hledat vzájemnou rovnováhu nejen mezi prostředím a organismem, ale i mezi jednotlivými koloniemi. Organismus musí pochopit, že bez prostředí v misce není možná jeho existence. Pokud k tomuto uvědomění nedojde a nenastane změna strategie, zbývají pouze dvě možnosti, které v obou případech znamenají zánik organismu. Jinak řečeno, v lepším případě se kolonie vzájemně vyhubí v boji o zbývající prostředí a zdroje potřebné k jejich přežití, a po jejich vymizení dostane prostředí misky možnost znovu se obnovit. Výjimečnost a jedinečnost onoho prostředí bude, přesto že poškozené, bude zachováno. V tom nejhorším případě dojde k nenávratnému zničení přirozeného prostředí misky, které bude mít za následek vymření organismu a veškerá existence života bude nenávratně pryč.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4548-4.

CAPRA, Fritjof. *Tkáň života: nová syntéza mysli a hmoty*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1169-2.

JEMELKA, Petr. *Bioetika*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4626-9.

KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5086-9.

LEOPOLD, A. *Obrázky z Chatrče*. 1.vyd. Tulčák: ABIES, 1995. 269 s. ISBN 80-88699-13-4.

LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení: (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*. 2., přeprac. vyd. Brno: Veronica, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-853-6818-8.

MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]*. 2., přeprac. vyd. Brno: Rezekvítek, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-902-9540-1.

NÆSS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: náčrt ekosofie*. Tulčák: Abies, c1996. ISBN 80-88699-09-6.

ONDOK, Josef Petr. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. Studium. ISBN 80-719-2239-0.

ŠMAJS, Josef. *Filosofie - obrat k Zemi: evolučně ontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1639-3.

ŠMAJS, Josef. *Kultura proti přírodě: tři ekologické eseje*. Ilustroval Jan STEKLÍK. Brno: Zvláštní vydání..., 1994. S sebou. ISBN 80-85436-28-0.

ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-458-3.

Elektronické zdroje:

Česká televize: *Planeta je na prahu šestého hromadného vymírání. Ohrožen je milion druhů, varuje zpráva OSN* [online]. 6. května 2019 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2806889-planeta-je-na-prahu-sesteho-hromadneho-vymirani-ohrozen-je-milion-druhu-zvirat-a>

Green Action: Myšlenkové proudy radikálně environmentálního hnutí [online]. 2013 [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://greenaction.noblogs.org/post/2013/08/29/myslenkove-proudy-radikalne-environmentalniho-hnuti/>

Kulturní noviny: Josef Šmajš - pro přežití potřebujeme biofilní kulturu i vzdělání [online]. [cit. 2019-06-17]. Dostupné z: <https://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelske-a-medialni-druzstvo/archiv/online/2017/04-2017/josef-smajs-pro-preziti-potrebuje-biofilni-kulturu-i-vzdelavani>

Listy: Josef Šmajš - K podstatě evoluční ontologie [online]. 2014, (1) [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=141&clanek=011428>

Ministerstvo životního prostředí: Vládní panel pro změnu klimatu [online]. ČR: Ministerstvo životního prostředí, 2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/mezivladni_panel_pro_zmenu_klimatu

Pirátské listy: Příroda nás přečká, ale co bude s ohroženou lidskou kulturou? [online]. 9. ledna 2019 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <https://www.piratskelisty.cz/clanek-2259-priroda-nas-precka-ale-co-bude-s-ohrozenou-lidskou-kulturou>

Priroda.cz: Význam slova 'Ekologická krize' [online]. 2019 [cit. 2019-06-02]. ISSN 1801-2787 Dostupné z: <https://www.priroda.cz/slovník.php?detail=326>

Stanislav Vašina: Čtenářský deníček: Arne Naess: Ekologie, pospolitost a životní styl [online]. 2013 [cit. 2019-06-03]. Dostupné z: <https://deniceksv.webgarden.cz/ru-riky/priroda-ekologie/arne-naess-ekologie-pospolitost>